

YARGI SİSTEMİNİN ÖRGÜTLENİŞİ

VE

HUKUK SİSTEMLERİ

Yargı Sisteminin ÖrgütleniŖi

Türk hukuk sistemine göre yargı (mahkemeler) değişik ölçütlere göre örgütlenmiştir.

Mahkemelerin örgütlenme şekli aşağıda verilmiştir:

• *Kuruluş ve çalışma biçimine göre.* Kimi mahkemeler “tek hâkimle” çalışırken kimileri birden fazla hâkimle çalışan “kurul” (ağır ceza mahkemeleri, bölge idare mahkemeleri gibi) olarak görev yapar.

- *Uyuşmazlıkların niteliklerine göre.* Mahkemeler çözmekle yükümlü oldukları uyuşmazlıkların niteliklerine göre “*adli yargı kuruluşları*” (hukuk mahkemeleri, ceza mahkemeleri) ve “*yönetmel (idari) yargı kuruluşları*” (idare mahkemeleri gibi) olarak gruplara ayrılır.

Adli yargı kuruluşları içinde yer alan “*hukuk mahkemeleri*” sulh hukuk, asliye hukuk, asliye ticaret, iş, kadastro ve aile mahkemeleridir. Hukuk mahkemeleri kavramında geçen hukuk kelimesi, özel hukukun ve özellikle de Medeni Hukukun karşılığı olarak kullanılmıştır. Sulh hukuk ve asliye hukuk mahkemeleri aynı türdeki uyuşmazlıklara bakmakla birlikte, parasal değeri belli bir miktarın altındaki davalara sulh hukuk mahkemeleri; bu miktarın üstündeki davalara ise asliye hukuk mahkemeleri bakar. Diğer mahkemeler, değişik türdeki davalara bakmakta olup asliye hukuk mahkemelerinin düzeyindedir.

Yine adli yargı kuruluşları içinde yer alan “*ceza mahkemeleri*” ise sulh ceza, asliye ceza, ağır ceza, trafik ve çocuk mahkemelerinden oluşur. Sulh ceza, asliye ceza, ağır ceza mahkemeleri hafiften ağıra doğru değişik derecelerde suç işlediği iddia edilen sanıkları yargılayan mahkemelerdir. Trafik suçlarını, trafik mahkemeleri yargılar. Suç işlediği iddia edilen çocuk sanıklar ise çocuk mahkemelerinde yargılanır.

Adli yargının en üstünde “*Yargıtay*” yer alır. Bölge adliye mahkemeleri olarak da nitelenen “*istinaf mahkemeleri*” ise Yargıtay ile ilk derece mahkemeleri arasında yer almaktadır. İlk derece mahkemelerinin verdiği kararlar bir üst mahkemede olan istinaf mahkemelerinde tekrar gözden geçirilmekte, gerekirse yeniden duruşma yapılmakta, delil

toplantmakta ve tanık dinlenmektedir. B6ylece ilk derece mahkemelerinin kararlarının bir kez daha incelenmesi, denetlenmesi ve adli hataların ortadan kaldırılarak doğru ve adil kararların verilmesi sağlanmaktadır. İstinaf mahkemelerinin kurulmasındaki bir diğer amaç da Yargıtay'ın iř y6k6n6n azaltılması sağlamak ve karara bağlanmak 6zere dosyaların Yargıtay'da uzun s6re beklemesinin 6n6ne geçmektir.

Y6netsel (idari) yargı ise, kişiler ile y6netim (idare) arasındaki uyuşmazlıkları 6zen yargı 6rg6t6d6r. Y6netsel (idari) yargının en altında “*idare mahkemeleri*” ile “*vergi mahkemeleri*” yer alır. Bu mahkemelerin 6st6nde “*b6lge idare mahkemeleri*” vardır. B6lge idare mahkemeleri bazı hallerde ilk derece mahkemesi bazı hallerde ise temyiz mahkemesi olarak işlev g6r6r. En 6stte ise “*Danıştay*” yer alır. Danıştay da bazen temyiz mahkemesi bazen de ilk derece mahkemesidir.

- *Yargı sistemindeki yerlerine göre.* Kimi mahkemeler, yukarıda adli ve yönetsel (idari) yargı kuruluşları açıklanırken de belirtildiği gibi “ilk derece mahkemesi” (sulh hukuk, asliye hukuk, idare mahkemesi gibi), kimileri ise “yüksek mahkeme” (Yargıtay, Danıştay gibi) olarak işlev görürler. Davalar genellikle ilk derece mahkemelerine açılır. Kimi davalarda (yönetmelik iptali gibi) yüksek mahkemeler (Danıştay gibi) ilk başvuru yeri olabilir. Ancak yukarıda da adı geçen Yargıtay ve Danıştay gibi yüksek mahkemeler, genellikle ilk derece mahkemelerinin aldıkları kararların temyiz yeridir. Anayasa’da yüksek mahkemeler ayrıntılı olarak düzenlenmiş (m. 146-158), ilk derece mahkemelerinin düzenlenmesi ise yasalara bırakılmıştır.

Hukuk Sistemleri

Dünyadaki farklı dil, inanç, yaşam tarzı ve değer yargıları, farklı hukuk sistemlerinin oluşmasına yol açmıştır. Bu sistemler “Kara Avrupası Hukuk Sistemi”, “Anglo-Sakson Hukuk Sistemi”, “İslam Hukuku Sistemi” ve “Sosyalist Hukuk Sistemi” olarak başlıca dört grup altında incelenebilir (Anayurt, 2013; Bilgili ve Demirkapı, 2016):

• *Kara Avrupası Hukuk Sistemi.* Kara veya Kıta Avrupası coğrafi anlamda, İngiltere hariç, tüm Avrupa'ya karşılık gelir. Günümüzde dünyada en çok benimsenen hukuk sistemidir. Kaynağını büyük ölçüde Roma hukukundan alan Kara Avrupası hukuk sistemine, bu yüzden Roma hukuku sistemi de denilmektedir. Bu sistemi uygulayan ülkelere Fransa, İtalya ve Almanya örnek olarak verilebilir. Türkiye'de de Kara Avrupası hukuk sistemi benimsenmiştir.

Kara Avrupası hukuk sisteminin başlıca özellikleri şunlardır:

- Büyük ölçüde yazılı hukuk ile düzenlenmiştir.
- Kamu hukuku-Özel hukuk ayrımı vardır.
- Adli yargı-Yönetmel (İdari) yargı ayrımı vardır.
- Yargı kararları (içtihat hukuku) yardımcı kaynak niteliği taşır.

• *Anglo-Sakson Hukuk Sistemi*. Bu sistem İngiltere’de doğduğundan İngiliz Hukuk Sistemi (veya Common Law) olarak da adlandırılmaktadır. İngilizce konuşulan ülkelerde ve genellikle eski İngiliz sömürgelerinde uygulanmaktadır. Bu sistemi uygulayan ülkelere İngiltere, ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Hindistan örnek olarak verilebilir.

Anglo-Sakson hukuk sisteminin başlıca özellikleri şunlardır:

- Gelenek hukuku, yazılı hukuka göre daha ağırlıklı olarak uygulanmaktadır.
- Kamu hukuku-Özel hukuk ayrımı yoktur.
- Yargı birliği vardır.
- Yargı kararları (içtihat hukuku) temel kaynak niteliği taşır.

- *İslam Hukuku Sistemi.* İslam hukuku sistemi, İslam Dini'nin esaslarına (şeriat kurallarına) dayanan, "fıkıh" olarak da adlandırılan bir dinsel hukuk sistemidir. Bu sistemin kurum ve kurallarının kaynağını "Kuran", "sünnet" (Hz. Muhammed'in söz, davranış ve onaylarıdır), "icma" (İslam bilginlerinin belli bir konu hakkındaki görüşleridir) ve "kıyas" (hakkında kural bulunmayan sorunlara Kuran ve sünnette yer alan kurallardan hareketle benzetme yaparak çözüm aramaktır) oluşturmaktadır. İslam hukukunda, içtihat hukukundan geniş ölçüde yararlanılmaktadır. Ayrıca bu hukuk sisteminde özel hukuk kamu hukukuna göre daha fazla düzenlenmiştir. Günümüzde İslam hukuku sisteminin, bu inancı benimsemiş İran, Suudi Arabistan, Pakistan, Lübnan ve Yemen gibi ülkelerde, saf anlamıyla olmamakla birlikte uygulandığı görülmektedir.

• *Sosyalist Hukuk Sistemi.* Sosyalist hukuk sistemi, özel mülkiyeti kabul etmemesi ve toplumu bireyin üstünde tutması nedeniyle diğer hukuk sistemlerinden ayrılmaktadır. Bu sistemde hukuk kuralları toplumsal çatışmaların çözülmesini değil, yeni bir toplumsal düzenin yaratılmasını amaçlamaktadır. Sosyalist sistem ekonomik koşullar ile Marksist ve Leninist siyaset felsefesine göre şekillenmiştir. Bu sistem ilk olarak 1917 yılındaki komünist devrim sonrasında Rusya’da uygulanmaya başlamış, Rusya’yı doğu bloku ülkeleri olarak adlandırılan doğu Avrupa ülkeleri ile Küba, Çin, Kuzey Kore gibi ülkeler izlemiştir. Sosyalist hukuk sistemi 1990 sonrasında, önce eski SSCB’de, daha sonra da doğu Avrupa ülkelerinde terk edilmiştir. Küba, Çin, Kuzey Kore gibi ülkelerde ise temel unsurlarından uzak bir biçimde uygulanmaktadır.